

*Arcaşul
fără arc*

Ștefan Liiceanu a trăit în Japonia aproape 20 de ani. Pe lângă studiile de limbă japoneză și de economie, a absolvit la University of Tokyo un master, cu specializare în budism și istorie culturală niponă. E în continuare îndrăgostit de Japonia, de literatura ei, de pictogramele kanji (cu care îi place să transcrie texte vechi), dar și de ceramica Kutani, pisicile Maneki, păpușile Kokeshi, chimonourile de mătase, așa că, din dorința de a aduce în România câte ceva din produsele uneia dintre cele mai rafinate civilizații, a inițiat în cadrul Grupului Humanitas proiectul magazinelor Takumi (www.takumi.ro).

Arcaşul fără arc

Poveşti, pilde şi vorbe de duh
din China, Japonia şi Coreea
alese, traduse şi prefaţate de
ŞTEFAN LIICEANU

Ilustraţii de
MIHAIL COŞULEŢU

 HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Mihail Coșulețu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2020, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Arcașul fără arc: povești, pilde și vorbe de duh din China, Japonia și Coreea /
alese, trad. și pref. de Ștefan Liiceanu; il. de Mihail Coșulețu. –
București: Humanitas, 2020
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-6953-7
I. Liiceanu, Ștefan (trad.) (pref.)
II. Coșulețu, Mihail (il.)
82

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Această carte este dedicată părinților mei, care, printre multe altele, mi-au hrănit spiritul, m-au încurajat să visez, să citesc, să călătoresc departe, să trăiesc cu o minte liberă și să investesc în cunoaștere. Le mulțumesc din inimă.

Prefață
Cei doi Buddha din Bamiyan

În centrul Afganistanului se află Valea Bamiyan, înconjurată de o zonă muntoasă cu o altitudine de circa 2.500 de metri. Acolo, în secolul al VII-lea d.Cr., pietrari și sculptori – nu se știe câți la număr și nici la ordinele cui – au cioplit în roca muntelui, la distanță de 800 de metri una de alta, două grandioase statui ale lui Buddha, una de 38 de metri înălțime, alta de 55 de metri. Stilul artistic al statuiilor, cunoscut sub numele de *artă Gandhāra* (numită și „artă greco-budistă“), purta pecetea sculpturii eline aduse în inima Asiei de către generalii lui Alexandru cel Mare. Călugărul budist chinez Xuan Zang, care a ajuns în regiunea Bamiyan în anul 643 în căutare de texte sacre, a consemnat că cele două colosale statui erau înconjurate de zeci de mănăstiri, unele săpate în stânca muntelui, care adăposteau câteva mii de călugări, și că vizitatorii erau copleșiți de grandoarea celor doi Buddha sculptați în munte. Până în a doua parte a secolului XX, când progresele tehnologice au

făcut posibilă construcția altor monumente budiste mai impunătoare în țări precum Japonia, China și India, cele două statui din Bamiyan erau cele mai mari reprezentări în piatră ale lui Buddha din lume.

De la mijlocul anilor 1990, Afganistanul a fost treptat înghițit de mișcarea islamică a talibanilor (cuvânt care înseamnă „studentii Islamului“), până când aceasta a ajuns să controleze trei sferturi din teritoriul țării. Au urmat nenumărate execuții în public, multe orchestrate pe marele stadion Ghazi din capitala Kabul, zeci de școli au fost închise și femeile au fost obligate să poarte *burqa* și să lucreze acasă, altminteri fiind însoțite la orice ieșire de o rudă de sex masculin. Regimul taliban nu s-a oprit însă aici. În concordanță cu principiile islamice, planul de reformare socială a trecut la distrugerea „idolilor falși“. Aproape 3.000 de obiecte au fost făcute praf cu toporul la Muzeul Național din Kabul. În anul 1999 a venit și rândul celor două gigantice statui de la Bamiyan. Fiind însă cunoscute în toată lumea și având dimensiuni atât de mari, guvernul taliban nu a trecut imediat la treabă. Abia la finele lunii februarie 2001, ordinul de distrugere a fost dat de șeful suprem taliban, care a declarat că acțiunea se rezumă de fapt la „a sparge rocă de munte“ și că, oricum, nimeni nu are de suferit, de vreme ce în Afganistan nu mai există nici un credincios budist. Dar executarea ordinului nu a fost deloc ușoară, de parcă cele două statui refuzau să părăsească această lume.

Talibanii au tras în ele mai întâi cu muniție antiaeriană și lansatoare de rachete, dar efectul a fost neglijabil. Apoi au detonat mine antitanc la picioarele celor doi Buddha, în jurul cărora odinioară călugării mergeau în procesiune incantând texte budiste și meditând, dar, din nou, fără ca rezultatul dorit să fie obținut. În cele din urmă, soldații talibani i-au pus pe localnicii din zonă să se cațăre pe statui și să dea găuri în care să îndese dinamită. Timp de trei săptămâni de „muncă asiduă“, cum a declarat șeful suprem taliban, cele două statui au fost împănate cu explozibilul adus la fața locului în douăzeci de camioane. La mijlocul lunii martie, explozibilele au fost detonate, în strigătele exaltate ale talibanilor: *Allahu Akbar!*, „Mare e Dumnezeu!“. A dispărut astfel în câteva clipe o moștenire artistică ce dăinuise paisprezece secole în inima Asiei, parte prețioasă a patrimoniului omenirii.

Bineînțeles, drama de la Bamiyan nu a fost un incident izolat în istoria lumii. Au existat, de-a lungul vremii, nenumărate alte episoade de ștergere a memoriei colective în numele unei ideologii. Interesant e să observăm că victime ale acestor barbarii au căzut în primul rând operele de artă care puteau fi admirate în splendoarea lor tangibilă. O statuie sau un templu se văd, sar în ochi, se impun ca simbol fizic al unei idei. De aceea, ca depozitare ale memoriei, ele provoacă, stârnesc, lăsând impresia celor care le distrug că se înstăpânesc asupra istoriei. Spre deosebire de acestea însă, cărțile din

vechime și ideile pe care le transmit au avut în general mai mult noroc. În mod paradoxal, se pare că este mai ușor să distrugi o statuie decât o carte. Așa se face că statuile din Bamiyan nu mai există, în timp ce textele din care s-a născut această carte pot fi citite și astăzi.

*China: Piatra de temelie a înțelepciunii
din Asia de Est*

Nu puține cărți din Asia Orientală, unele vechi de peste 2.500 de ani, au reușit să dăinuie până în ziua de azi. Revoluțiile culturale care au însoțit instaurarea unor regimuri totalitare nu au putut să le facă să dispară de pe fața pământului, așa cum au făcut talibanii cu cei doi Buddha din Bamiyan. Faptul că avem încă sub ochi mărturia trecutului se datorează cărților clasice din care au fost selectate poveștile aflate în acest volum. Grație lor, putem sta de vorbă cu spiritul oamenilor care au trăit în acea parte a lumii cu sute și mii de ani în urmă. Și lucrul acesta are de ce să ne umple de emoție. Căci ei sunt, cu o vorbă faimoasă, „inimile moarte care bat pentru cei vii“.

Cea mai mare parte din povestirile volumului de față provin în mod firesc din China. Spun „firesc“ deoarece cultura clasică a Extremului Orient s-a născut în China, radiind peste toate țările din jur cu o intensitate copleșitoare, de la Vietnam (până și numele acestei țări

provine din chineză, însemnând „ținutul de la sud de Yue“, Yue fiind un vechi stat din sudul Chinei), la Mongolia, la Coreea, la Japonia. Pentru Asia de Est, China a fost în bună măsură ceea ce a fost Imperiul Roman pentru Occident. Diferența fundamentală dintre aceste două mari civilizații, pe lângă conținutul lor spiritual, constă în faptul că, în timp ce romanii au împrumutat enorm de la grecii antici, China antică s-a definit pe sine fără nici un precedent extern, devenind sursa și motorul tuturor schimbărilor culturale petrecute în Extremul Orient. Ea a fost prima civilizație din acea parte a lumii care, în jurul secolului al XIII-lea î.Cr., a descoperit scrisul. Ideogramele din acele vremuri, foarte asemănătoare grafic și semantic cu hieroglifile egiptene, erau scrise pe oase de animale și carapace de broaște țestoase, fiind folosite în ritualurile de divinație. Acel sistem de scriere a evoluat constant până în perioada dinastiei Han (202 î.Cr.–220 d.Cr.), când s-a ajuns la forma definitivă folosită și în zilele noastre. Ideogramele chineze (numite *hanzi*, ceea ce înseamnă „literele poporului Han“) au fost importate, mai devreme sau mai târziu, de multe țări din jur. Astfel, în Vietnam, din secolul I d.Cr. și până la începutul secolului XX, când s-a trecut prin decret la scrierea latină, au reprezentat standardul de scriere. La fel, din secolul I d.Cr. până în secolul al XV-lea, Coreea a folosit exclusiv sistemul de scriere chinez. În secolul al XV-lea, regele Sejong a inventat un alfabet fonetic pentru a reda limba coreeană în scris, pe nume

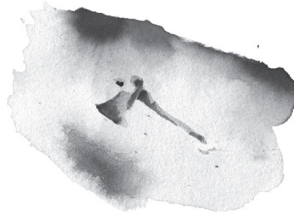
Arcașul fără arc

I. NATURA UMANĂ

Toporul furat

疑心暗鬼

Un om nu-și mai găsea toporul prin ogradă. A tot căutat, dar în zadar, nici urmă de unealta lui. După un timp, omul a început să-l bănuiască de furt pe băiatul vecinului. Uitându-se cu atenție la felul în care umbla băiatul încolo și-ncoace, își dete seama că mersul lui era mers de hoț. De altfel, până și expresia feței îl trăda. Apoi, stăpânul toporului băgă de seamă că nu numai gesturile băiatului, dar și cuvintele sale îl dădeau în vileag ca fiind hoțul toporului. A mai trecut o vreme și, săpând din întâmplare într-o văioagă de lângă casă, omul nostru își găsi toporul. Dând iar ochii cu băiatul vecinului, nimic din gesturile, căutătura sau cuvintele lui nu mai aducea acum cu un hoț.

Mizi și regele

彌子衛君

În vremuri îndepărtate, în regatul Wei* trăia un om pe nume Mizi. Din fericire pentru el, Mizi era foarte îndrăgit și prețuit de stăpânul regatului. Ușa lui îi era oricând deschisă. Una dintre legile regatului Wei spunea că oricui ar fi îndrăznit să se urce în caleașca regală fără aprobarea clară a regelui urmau să-i fie tăiate, ca pedeapsă, ambele picioare.

Într-o zi, mama lui Mizi a căzut grav bolnavă și vestea a ajuns la el noaptea târziu. Fără să șovăie, Mizi a chemat de îndată caleașca regală, fără a mai aștepta aprobarea regelui, și a dat fuga să-și vadă mama. Auzind acest lucru, regele a spus:

— Ce om nobil! De dragul mamei lui a fost în stare să uite legea, riscând să rămână fără picioare.

Bineînțeles, Mizi nu a fost pedepsit.

În altă zi, Mizi se plimba într-o livadă alături de rege, sporovăind liniștiți și relaxați. Mizi a cules o piersică și, mușcând din ea, a simțit că era foarte dulce, un fruct

cu adevărat excepțional. Fără să mai stea pe gânduri i-a întins regelui piersica pe jumătate mâncată. Impresionat, regele a spus:

— Iată un om care mă iubește cu adevărat! Numai din dragostea lui oarbă pentru mine nu și-a dat seama că îi oferă tocmai regelui o piersică cu salivă pe ea.

Cu timpul și odată cu bătrânețea, farmecul lui Mizi a dispărut, iar afecțiunea regelui pentru el a început și ea să se ofilească. Într-o zi, Mizi a făcut un gest socotit de rege jignitor. Adresându-se apropiaților de la curte, regele a spus vădit supărat:

— Cândva omul acesta a îndrăznit să se folosească de caleașca mea fără să-mi ceară voie, iar cu altă ocazie a îndrăznit să-mi ofere o piersică pe jumătate mâncată!

Deși faptele trecute ale lui Mizi nu se schimbaseră cu nimic, până la urmă a fost găsit vinovat pentru că sentimentele stăpânului său s-au schimbat și dragostea acestuia s-a transformat în ură.

Cincizeci de pași, o sută de pași

五十步百步

Demult, doi regi stăpâneau ținuturi învecinate, dar numai bine nu se aveau. De fapt, se disprețuiau adânc și fiecare îi dorea celuilalt moartea. Cum era de așteptat, în cele din urmă s-a ajuns la război și fiecare rege și-a adunat oastea, gata de luptă. Toată lumea știa că urma să aibă loc o bătălie crâncenă și că cele două armate se vor încheșta cu sulițe, săbii și pumnale.

Într-una din armate erau doi soldați care, neavând deloc spirit războinic, se temeau foarte tare de ce urma să se întâmple. Cum s-a apropiat armata vrăjmașă de oastea celor doi, unul din ei a pălit de spaimă, și-a aruncat de îndată armura și sulița și a fugit mâncând pământul. S-a oprit hăt, la o sută de pași mai în spate. După puțin timp, celălalt soldat a dat și el bir cu fugiții, neavând curajul să-și măsoare puterile cu dușmanii. Numai că el s-a oprit după doar cincizeci de pași. L-a privit pe primul și i-a spus:

— Ce laș ești!

Zengzi a omorât un om

曾參殺豬

Zengzi se număra printre discipolii cei mai străluciți ai lui Confucius*. Era un om de o calitate extraordinară și de o educație fără cusur. Pe când trecea printr-o provincie departe de casă, s-a întâmplat ca un om de prin acele ținuturi, care s-a nimerit să aibă același nume cu al lui, să omoare pe cineva. Nu a trecut mult și s-a răspândit vestea că Zengzi era un criminal. Un apropiat al familiei s-a dus degrabă la mama lui Zengzi și i-a spus, îndurerat și cutremurat, că acesta omorâse un om. Necrezând o iotă, mama lui Zengzi a răspuns:

— Imposibil! Așa cum îl știu eu, fiul meu nu ar omorî o muscă, darămite un om. Precis e vreo confuzie la mijloc.

Și a continuat liniștită să toarcă lână.

A mai trecut ceva timp și un alt apropiat al familiei a vizitat-o pe mama lui Zengzi, spunându-i:

— Îmi vine tare greu să vă dau de știre că fiul dumneavoastră a luat deunăzi viața unui om.

Din nou, mama lui Zengzi nu a băgat în seamă cuvintele vizitatorului și și-a văzut liniștită de tors. După câteva zile, și-a făcut apariția în pragul casei mamei lui Zengzi un cunoscut care i-a dat aceeași veste tulburătoare. Auzind a treia oară această veste, ea a aruncat fusul, au podidit-o lacrimile și a luat-o la goană pe câmp, jelindu-se cu disperare.

Iată cât de schimbătoare este natura umană! Nici caracterul impecabil al lui Zengzi și nici încrederea mamei lui în el nu au putut să spulbere o minciună repetată de trei ori.

Natura umană este fundamental bună

人之性善

Într-o zi, filozoful Gaozi* l-a provocat pe renumitul Mencius* la o discuție despre natura umană.

Primul a spus:

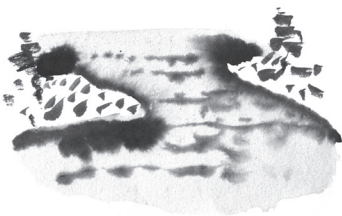
— Natura umană este precum apa care se învârtejește într-o albie strâmtă. Dacă îi deschizi o gură de scurgere către est, apa curge către est. Dacă îi deschizi o gură de scurgere către vest, apa va curge, bineînțeles, către vest. Natura umană este precum apa aceasta. Nu este nici fundamental bună și nici fundamental rea, după cum nici apa din exemplul nostru nu are vreo înclinație prin natura ei să curgă către est sau către vest.

Ascultând acest argument, Mencius a răspuns:

— Într-adevăr, apa nu e înclinată să curgă nici către est, nici către vest. Dar se poate oare spune că apa poate curge la fel de bine în jos sau în sus? Pornirea naturii umane către bine este precum pornirea apei de a curge în jos. Nu există oameni care să nu fie fundamental buni, așa cum nu există apă care să nu curgă în chip firesc în jos.

Și Mencius a continuat:

— Bineînțeles, dacă lovești apa cu putere, ea va sări în sus, și va trece chiar și pe deasupra capului tău. La fel de bine poți construi un baraj la poalele unui deal și apa va curge în cele din urmă în sus. Dar sunt oare aceste mișcări ale apei în concordanță cu natura ei fundamentală? Nu. Ele sunt doar rezultatul acțiunii din exterior asupra apei. La fel se întâmplă cu oamenii care fac fapte rele – ei nu le fac pentru că sunt răi de la sine, ci pentru că sunt influențați de factori din afara lor care nu au legătură cu natura lor de bază.

Natura umană este fundamental rea

人之性惡

Dezbătând ideea de bine și rău în om, filozoful Xunzi* a spus:

„Fără îndoială, natura fundamentală a oamenilor este rea, iar dacă există fapte bune făcute de oameni, acestea nu sunt decât rezultatul eforturilor de a îndrepta natura fundamentală a omului. De la naștere, omul are în fire o atracție către orice lucru avantajos sau prielnic lui. Dacă această atracție puternică pentru binele propriu este lăsată să se dezvolte neîngrădit, atunci oamenii nu mai știu să facă gesturi altruiste și se ivesc mereu gâlcevi, fiecare ținând-o pe a lui și urmărindu-și doar propriul interes.

De asemenea, natura umană este din naștere crudă și, dacă ea este lăsată în voia sorții, oamenii ajung să se lovească unii pe alții, să se războiască, să se slujească, să-și piardă orice simț de dreptate. Tot din naștere oamenii au o atracție către lucrurile care le aduc plăcere fizică. Dacă această latură a omului nu este îngrădită,

el devine sclavul plăcerii, și așa se pierde și buna educație, și ordinea socială. În acest fel, dacă dăm frâu liber naturii fundamentale a omului, nu se ajunge decât la decădere, lipsă de morală și de integritate, la războaie și la haos în societate.

Așa stând lucrurile, numai prin îndrumarea unui conducător strălucit, prin educație și prin accentul pus pe reguli și maniere este posibil ca natura umană, deficitară din naștere, să fie controlată și să existe ordine și echilibru în societate. E limpede că natura omului este fundamental rea și că binele din om este doar rezultatul acțiunii omului asupra naturii sale rele.“

Cuprins

<i>Cei doi Buddha din Bamiyan</i>	
Prefață de Ștefan Liiceanu	7
<i>I. Natura umană</i>	29
Toporul furat	31
Mizi și regele	32
Cincizeci de pași, o sută de pași	34
Zengzi a omorât un om	35
Natura umană este fundamental bună	37
Natura umană este fundamental rea	39
Maimuțele și ghindele	41
Așteptând să vină iepurele	43
Concubina cea șireată	44
Lingușire și adevăr	46
Revenirea în locurile natale	49
Avarul și tigrul	51
Copacul uscat	53

Piticul și piesa de teatru	54
Cum se vinde un cal deosebit	56
Cade cerul	58
Atenție la detaliu	60
Suspiciunea	62
Satori	64
<i>II. Umor</i>	67
Noaptea nu se circulă	69
Secretele meseriei	70
Bucătarul obosit	72
Jumătate de preț	73
Prețul grâului	75
Ciorapii	77
Pisica	78
Vânzătorul de oale	80
Prostul familiei	81
Hățurile măgarului	83
Cu evantaiul la mormânt	84
Visul de-a-ndoaselea	85
Curmalele otrăvite	87
Două minciuni	89
Mersul oamenilor din Handan	91
Leneșul	93
Leacul împotriva morții	95
Pantofarul sărac	97
Yang Pu și câinele	99

Fiul ghicitorului	100
Sulița și scutul	103
Garantul	104
Tăcerea	106
Hoțul inspirat	108
Usturoiul furat	110
Din tată în fiu	114
<i>III. Înțelepciune</i>	117
Hangiul și concubinele	119
Moșierul și slujitorul	120
Calul pierdut	122
Nimic mai rău ca un guvern putred	124
Hui Ang și regele Kang	126
Mama lui Mencius își schimbă locuința de trei ori	129
Mama lui Mencius rupe fusul	131
Vis și realitate	133
Omul fără amintiri	136
Calul lui Confucius	139
A cumpăra recunoștință	141
Viața este o închisoare	145
Cunoașterea cutreiera spre nord	147
Sabia căzută în apă	152
Oase de cal mort	153
Arcașul fără arc	155
Boala lui Chi Liang	168
Luna deasupra muntelui	171

Mîngea de cânepă	184
Omul cinstit	186
Pâlcul de copaci	188
Pedeapsa	190
Măcelarul iscusit	191
<i>IV. Budism zen</i>	193
Iluminarea câinelui	195
Un deget	196
Drumul înnoroit	198
Bățul zen	200
Steagul în bătaia vântului	202
Bodhidharma își alege succesorul	203
O zi fără muncă...	205
Hoțul și luna	207
Ryōkan și luntrașul cel rău	208
Cel mai valoros lucru din lume	211
Cea mai bună bucată	212
Dacă spui...	213
<i>V. Povești și fabule</i>	215
Tigrul prostit de vulpe	217
Cocorul serii	219
Fata fără mâini	225
Visul cumpărat	231
Un plan nemaipomenit	233
Tigrul nerecunoscător	236

De ce se dușmănesc câinii și pisicile	238
Broasca din Tokyo și broasca din Kyoto	245
Doi pepeni	247
Originea furnicilor	250
Nobilul pasionat de povești	255
VI. <i>Maxime</i>	259
<i>Glosar</i>	267
<i>Bibliografie</i>	295